

Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)

Hayrunnisa Alan

İstanbul, Ötüken Yayınları, 2016, s.340 ISBN 978-975-437-655-5

Yağmur ÇAKAN*

Tarih bilimi ile ilgilenmek o bilimin sadece bir alanı ya da bir bütünü ile ilgilenmek demek değildir. Kaldı ki tek başına incelendiği takdirde anlamından uzaklaşır ve bizim zihinlerimizde bir bütün oluşturmaktan ziyade bilgilerimiz havada kalır. Kendi tarihimizi anlamak için aslında tüm dünyanın tarihini bilmemiz ve doğru okumamız gerekmektedir. Yaklaşık olarak 150 yıllık Timur tarihini bilmek de bu anlamda önemlidir. O coğrafyayı anlayarak doğru yorumlamak gerekir. Biz biliyoruz ki her hadise bir önceki ve bir sonraki hadise ile oldukça bağlantılıdır. Timur Tarihini anlamak da Osmanlı tarihine kadar gelen

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, yagmurcakan.vgcy@gmail.com

süreci anlamamızı sağlar. Bu amaçla Prof.Dr. Hayrunnisa Alan tarafından Timur tarihini tüm detayları ile anlatan bu kitap hazırlanmıştır. Kitabımız altı bölümden oluşmakta ve Timur Tarihini her boyutu ile ele almaktadır.

Kitabın birinci bölümü Emir Timur'un Barlas Kabilesine mensup olduğu ifadesi ile başlar. Devamında bu kabilenin şeceresi detaylandırılmıştır. Timur soyunu inceleyen Borthould, Zeki Velidi Togan gibi birçok isim olduğundan bahsedilir. Bir başka yazar olan Arapşah'ta Timur'un bir eşkıya olduğunun düşünüldüğünü yazar. Timur'un eşleri ve evlilikleri anlatılır. Kabilenin Çağatay Han'a verilmesi anlatılır. Hanedanın devlet yönetiminin özelliklerinden bahsedilirken devletin beslediği kültür kaynaklarının Cengizî gelenek, yerleşik hayat, İslam dini olduğu belirtilir(s.28).Timur'un devlet yönetimindeki karakteri anlatılır. Metnin izleyen satırlarında Harezmi bölgesi tanıtılmıştır. Timur'un bu bölgeyi alışı ayrıntılı olarak anlatılır.

Harezmi'de bulunan Kongrad kabilesi tanıtılmıştır. Herat'a ikinci gidişin farkları incelenmiştir. Timur bu bölgeye giderken mahiyetindeki ordular anlatılmıştır. 1384 yılında Mazenderan Şehrine yönelmesinin sebepleri üzerinde durulur. Toktamış'ın Urus Handan kaçıp Timur'a sığınması ve ona verilenler sayesinde Altınorda'ya karşı savunması anlatılır. Timur'la Urus Hanın arası açıldığından ikilinin savaşmak üzereyken havalanın soğuması ve Urus hanın vefatı ile savaşın olmadığı açıklanır. Ölüm haberinden sonra Urus Hanı Dest-i Kıpçak ve Cuci ulusunu hâkimiyet için gönderdiğinden bahseder. Altınordu'ya sahip olmak için yaptığı hazırlıklar ve sonunda başarısı anlatılır. Toktamış'ın Timur'a ihanet ederek topraklarına saldırmasının nedenleri açıklanır. Timur'la Toktamış'ın karşı karşıya geldiği I.Deşt-i Kıpçak seferi ve Toktamış'ın kendisine müttefik aradığı II.Deşt-i Kıpçak seferleri uzun uzun anlatılmıştır.

Timur 1391 yılına kadar Şiraz'ı ele geçirememiştir. Burayı alamamasının altında yatan bazı sorunlar irdelenmiştir. Muzafferiler'i ilhak edişi, Şiraz, Bağdat ve Tekrir'in ele geçirilişi anlatılmıştır. Bu bölgelerden sonra Anadolu'da ki devlet ve beyliklerle kurduğu münasebetleri ve onların Timur'a karşı duruşları izah edilmeye çalışılmıştır (s.97-98). Hindistan Seferi anlatılır. Nedenleri, olay ve sonuçları üzerinde durulur. Devrin tarihçilerinin konu ile ilgili görüşleri dikkate alınmıştır. Ankara Savaşı bahsine değinilmiştir. Savaş sebepleri tek tek açıklanmıştır. Yıldırım ve Timur arasındaki başlıca problemlerden birisi Erzincan Emiri Toharten meselesidir (s.67)

Anadolu'da ki beyliklerin toplanarak topraklarını geri istemesi de bir başka sebeptir. Osmanlı toprağı sayılan Sivas'ı alması savaşı başlatan bir başka nedendir. Yine Osmanlı

tarihini derinden etkileyen ve büyük sonuçlar ortaya çıkaran bu savaşın sonuçları da ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Hepimizin bildiği gibi Timur'un son seferi Çin üzerine ancak daha gitmeden önce topraklarını torunları arasında paylaştırmıştır. Daha sonra Çin hâkimi Tunguz Han'ın Müslümanları öldürmesi ile Timur'a gelen elçilerin yardım istediği böylelikle Timur'un da Çin üzerine hazırlık yaptığı anlatılır. Çin'e tam hakimiyet sağlamayan Timur zorlu kış şartlarına dayanamayarak vefat etti. Emir Timur'un hayatından , kişiliğinden ,soyundan, başarılarından , bahsedilerek I. Bölüm bitirilmiştir.

Kitabın II. bölümünde Mirza Şahruh dönemi anlatılır. Timur'dan sonra kalan toprakların Miranşah ve Şahruh arasında dağıtılmasıyla başlar anlatı. Kendisinden sonra tahtta görmek istediği torun Şahruh Cengiz hanın soyundandı. Timur'un ölüm haberini alınca topraklarda bulunan görevliler kendi maiyetlerindeki alanı korumaya geçmişlerdir. Timur'un ölümünden sonra Horasan ve Maverâünnehir hakimiyetini ele geçirmesiyle Fars bölgesini de hakimiyet altına almak istemesi ve süreç anlatılır. (özne kim) Timur'un mirası için Azerbaycan, Güney İran-Fars, Maverâünnehir' de yaşanan mücadelelerden Şahruh galip gelmiştir (s.99).

Metne devam ederken Mirza Şahruh'un Karakoyun hükümdarı Kara Yusuf'a kendisine bağlanma teklifini reddetmesi üzerine ikili savaşa girmek üzereyken Kara Yusuf'un vefatı üzerine oğlunun şehri Timur tarafına bıraktığını anlatan satırlar karşılıyor. Bundan sonra Şahruh'un bu sırada yaptığı seferler ve olaylar anlatılır. Çıktığı ikinci Azerbaycan seferi detaylandırılarak anlatılmıştır. Bu sırada Şahruh'un vefatı vefattan sonra topraklar arası paylaşım yapılması, seferler, savaşlar izah edilmiştir. Hanedan üyeleri arasında yaşananlar izah edilmiştir. Hayatta olan tek çocuğu Uluğ Bey ve torunlarına neler olduğu anlatılmıştır. 1447-1458 arası Timur için çok karmaşık bir dönemdir.

Kitabın üçüncü bölümünde Ebu Said yılları izah edilir. Ebu Said'in hayatı, babasının hayatı, şerecesi, çocukluğu ve gençliği, karakteri anlatılmaktadır. Ebu Said'in Semerkant için verdiği mücadele, bu bölgede kalma çabaları, öncesi ve sonrası anlatılmaktadır. Hapse girişi konu edilmiştir.

Baysungur'un oğlu Babür'ün yaptığı faaliyetler anlatılmaktadır. Mirza sultan ile ilişkileri konu edilmiştir. Babür'ün Belhi ele geçirmek için yaptığı hazırlıklar, güzergahı ve bunu duyan Ebu Said tarafından şehrin savunması için yapılan hazırlıklar ve alınan önlemler anlatılmıştır. Şehrin kuşatılması ânı detaylandırılmıştır. Bu olanlar bir antlaşma ile sonlandırılmıştır.

Ebu Said'in Herat'ı ele geçirmesine kadar geçen sürede olaylar detaylı olarak işlenmiştir. Bu bölgeye hâkim olan Timur'a hâkim oluyordu(s.162).

Ebu Said'in Herat'ı almasıyla Mirza Alaüddeve, Mirza Sencer, Mirza İbrahim'in Ebu Said'e karşı duruşları mercek altına alınmıştır. Bu isimlerin tek tek önce hayatlarının anlatılmasından başlanmıştır. Sonra faaliyetlerinden ve Ebu Said'le ilişkilerinden bahsedilmiştir. Mirza İbrahim'le Ebu Said arasında yapılan dostluk antlaşması konu edilmiştir. Ebu Said'e karşı Mirza İbrahim ve Mirza Sencer arasında yapılan mücadele de Ebu Said'in savaş esnasında dağılışı derinlemesine işlenmiştir. Ebu Said'in Uluğ Bey'in torunu olan Mirza Muhammed Cuki ile girdiği ilişki izah edilmiştir. Cuci'nin isyan etmesinin sebepleri üzerinde durulmuştur.

Kitabın dördüncü bölümünde Hüseyin Baykara'nın kısaca kimliği anlatılmıştır. Ebu Said'e karşı gelen mirzalar arasındaydı. Hüseyin Bey-i Türkmen'le yaptığı mücadeleler ayrıntılı haliyle izah edilmiştir. Ebu Said'le başta ilişkilerinin çok iyi gittiği ancak sonradan bazı değişimlere uğradığı anlatılmaktadır.

İkilinin arasında olan hâkimiyet mücadelesinden dolayı Mirza Hüseyin'e kaçtığı belirtilir. Cuci isyan ettiği için şehir değiştiren Mirza Hüseyin'in peşine düştüğü anlatılır. Mücadele bu şekilde devam eder. Hüseyin Baykara'nın Herat'ta tahta ikinci defa geçiş mücadelesi anlatılmaktadır.

Hüseyin Baykara'nın Ebu Said'e ait bazı yerleri ele geçirerek Ebu Said'e Maverünnehir'in öte tarafının bırakılması anlatılır. Ebu Said'in oğulları arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve bu mücadelenin Moğollar'ın işine geldiği izah edilir. Bazı yerler Özbekler'in eline geçtiyse de kendi mücadelelerinden bunu göremiyorlardı. Özbekler bazı yerleri ele geçirip ilerliyorlardı. Hüseyin Baykara'nın Özbeklere karşı çıktığı yolculukta hastalanıp vefat ettiği anlatılır.

Beşinci bölümde diğer devletlerle olan ilişkiler anlatılmaktadır.

Özbeklerle olan ilişkiler ayrıntılı olarak işlenmiştir. Özbekler'in Maverünnehir'e akın yapmaları ile başlayan ve sonunda Özbekler'e yenilen Uluğ Bey anlatılmaktadır. Özbekler'in Maverünnehir'e yaptıkları diğer baskınlar ve bunların üzerinde durulur. Özbek hükümdar Ebü'l- Hayr ile Ebu Said arasındaki mücadeleler detaylı olarak işlenmiştir. Özbeklerin toprak genişletme çabaları üzerinde durulmuştur. Timur'un vefatından sonra Özbekler'in Timurluları tarih sahnesinden silmesi anlatılmaktadır.

Moğollar ile olan ilişkiler; Cengiz Han'ın vefatı üzerine çocukları arasında çıkan karışıklığı ve Uluğ Bey 'in bu karışıklıklardan kendisine fayda sağlamak için çıktığı seferlerde Uluğ Bey'e olan bağlılıkları anlatılır. 1426 yılında Özbek Han'la yeniden bir anlaşmazlık çıktığı ve Timur'un aldığı yenilgi izah edilir. Özbekler'in Maveraünnehir'i almasına giden süreç açıklanır. Maveraünnehir Özbekler'in eline geçince Hüseyin Baykara döneminde Özbek Moğol sınırı ortadan kalkar (s.241).

Timur ile Çin ilişkisine hangi kaynaklardan bakılması gerektiği, Konfüçyus'un Çin ile ilgili olarak söyledikleri üzerinde durulmuştur. Orta Asya'dan gelen hediyeler vs. Çin'in ilk imparatoru olan Hung wu ve Timur arasındaki elçi ve hediyeleşme anlatılmıştır. Timur'un ölümünden sonra da Çin ile ilişkilerin sürdüğü ve iki ülke arasında yaşanan olaylar anlatılmıştır. Timur'un yıkılışına kadar süregelen ilişkileri.

Timur ve Karakoyunlular arasındaki ilişkilerin Timur'un 1387 senesinde Karakoyunlu Kara Mehmet üzerine yürümesi ile başladığını yazar. Mirzalar arasında çıkan mücadelelerden bahsedilir. Karakoyun –Cihanşah münasebetleri üzerinde durulur. Cihanşah'ın Herat'ı alışı anlatılmaktadır. Herattan çekildikten sonra olan olaylar konu edilmiştir.

Timur-Berkuk arası ilk mücadele bir elçilik heyeti ile başlar. Anadolu'daki mücadeleler anlatılmıştır. Timur ölünce topraklarına Şahruh'un hâkim olduğu ve Karakoyunlular'ın Irak-ı Acem ve Arap faaliyetleri sonucunda Şahruh'un onlar üzerine sefere çıkmasına sebep olur. Karakoyunluların varlığının Osmanlı-Memlûk-Timur arasındaki sınırın ortadan kalkmasına neden olduğu anlatılmaktadır.

Osmanlı-Timur münasebetlerinde ilk bilinen ilişkinin Şahruh-Çelebi Mehmet arasındaki mektuplaşma olduğu ifade edilir. II.Murat devri Osmanlı- Timur ilişkileri üzerinde durulur. Ebu Said'in vefatı üzerine Azerbaycan ve Irak Timur kontrolünden çıkınca iki devlet arasında sınır kalmadı(s.262). Hüseyin Baykara –Fatih arasında Osmanlı – Timur ilişkileri için dostluk mesajları içeren mektuplar yazıldığından söz ediyoruz.

Altıncı ve son bölümde devlet içi teşkilatlardan bahsedilmiştir. Timur döneminin güç odaklarının neler olduğundan bahsedilir. Hanedanın tek soydan geldiği, Timurluların başarıları ve Ebu Said döneminin politikaları anlatılmıştır. Merkez teşkilatında hem askeri hem idari görevi olan kurumlar tek tek açıklanmıştır. Timurlular döneminde askeriyenin öneminden bahsedilmiş, ordunun tanımı yapılmıştır. Herhangi bir olayda verilen cezalar üzerinde durulmuştur. Ordunun kullandığı silahlar açıklanmıştır. Timur maliyesi ile ilgili eksik bilgi olduğu söylenir. Devletin gelir kaynakları ve vergiler üzerinde durulmuştur.

Vergilerin kimlerden alındığı kayıt usulleri hakkında bilgi tayin edilmiştir. Timur parası hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuştur. Ticaretin genel olarak nasıl olduğu hangi yollardan ticaret yapıldığı ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bölge coğrafyası açısından yetiştirilen meyve-sebzeler tanıtılmıştır.

İncelemiş olduğumuz eser tek bir ciltte 150 yıllık bir serüvene dair her şeyi ayrıntıları ile anlatmıştır. Lisans ve üstü düzeyde her öğrencinin okuyabileceği düzeyde bir kitaptır. Ancak kitapta çok fazla isim geçmektedir bu da şahsım adına okumayı zorlaştırmakta ve dikkat dağınıklığına sebebiyet vermektedir. Kitabın en genelinde konular fotoğraf ve haritalarla desteklenmiştir ve bu da akılda net bir kalıcılık sağlamaktadır. Özellikle bir bölüme atıfta bulunmam gerekir ki Ankara Savaşı'nın nedenlerini bu zamana kadar hiçbir kitapta böylesine açıklanarak okumadım ve bu beni çok tatmin etti. Sonuna eklenen soy kütüğü kitabı okurken takıldığımız isim ve aile konularında kolaylık sağlamıştır. Ayrıca bibliyografya bizi bu kitaptan farklı yerlere götürerek farklı kapılar açmamızı sağlayacaktır.

Dilsel olarak çok ağır bir kitap değil ancak kolay bir kitapta değil zira yer ve kişi isimleri çok fazla ki bu akışa mani olmaktadır. Metinde anlatılan konunun tarafsızlığı ön plandadır zira zaferlerin yanında yenilgilerden de bahsedilmektedir ki bu her tarih kitabında olmayan bir husustur. Yukarda bahsetmiş olduğumuz kitap üslup olarak çok fazla anlatılan olayları betimleme yoluna gitmeden öğretici bir üslup yoluna gitmiştir. Keyifli okumalar..